

АНИЦА М. РАДОСАВЉЕВИЋ¹

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ЗА СРПСКУ КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК

ВРЕМЕ И ПРОСТОР У ЗЛАТНОМ РУНУ
БОРИСЛАВА ПЕКИЋА НЕБОЈШЕ ЛАЗИЋА
*Недојша Лазић, „Време и простор у Златном
руну Борислава Пекића“, Универзитетска
библиотека Београд 2016, 257. стр.*

У издању Универзитетске библиотеке у Београду (2016) објављена је монографија Небојше Лазића *Време и простор у Златном руну Борислава Пекића*, која представља велики допринос књижевно-историјској науци у расветљавању Пекићевог књижевног опуса. Будући да се након смрти Борислава Пекића у српској науци о књижевности појавио велики број студија које расветљавају Пекићеву поетику, монографија Небојше Лазића покушава да проникне у сложена питања Пекићевог најамбидицизнијег, најодимнијег и најуспешнијег дела, седмотомног романа *Златно руну*. Монографија је прилагођена како за научна истраживања тако и за едукацију читаоца о Пекићевом роману.

Монографија се састоји од 257 страна стандардног формата, од којих је 250 страница основног текста, а остало чине списак литературе и коришћених извора. Поред предговора и закључних разматрања, монографија има пет поглавља. Студија укључује

¹ anicaradosavljevic93@gmail.com

Приказ је примљен 7. јуна 2018, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 21. јуна 2018.

најразноврснија дела из књижевне теорије, као и дела која се баве проблемима поетике постмодерног романа. Поред списка разноврсне литературе, основ студије остаје исти, а то је оригинално тумачење самог романа. Лазић уклапа своје ставове са мишљењима других аутора, која доприносе разноврсности, обликујући тако своје оригинално дело. Међу најистакнутијим именима, чија је диглиографија цитирана, налазе се радови Александра Јеркова, Добривоја Станојевића, Игора Перишића, Петра Пијановића и др. Поред тумача *Злајној руна*, аутор користи и дела која се баве многим питањима везаним за књижевност, филозофију, историју, митологију и друге науке. Важан део представљају и цитати из самог романа, од којих анализа и почиње.

У Предговору монографије, аутор објашњава своје разлоге и мотиве да се у Пекићевом роману бави испитивањем наведених категорија. Такође, разматра сврсисходност сопствене студије одређујући њена основна стремљења. Овом студијом аутор жели да изнесе одговоре на извесне проблеме у вези са Пекићевим романом, јер ново време тражи и нове одговоре. Формално устројство монографије подразумева подељеност на два основна дела: изградњу времена и обликовање простора. Не без разлога, аутор на прво место ставља време и простор, категорије које одређују основни координативни систем људске културе, а њихов утицај на књижевност није до краја проучен. Аутор покушава да прикаже начин на који простор и време обликују Пекићево књижевно дело и колико су ове категорије значајне за његово разумевање. Самим тим, под терминима простор и време подразумева: уметничко изграђено време и уметнички обликован простор. Ови појмови су главни мотиви студије, који ће усмерити њен ток у смислу одгонетања њиховог значења. На почетку студије, аутор нас упознаје са категоријом простора у роману који је приказан као пут којим се породица Њаго креће на свом дугом путу од Једрена, на размеђи Азије и Европе, до Турјака у Словенији, где је затичемо пред издијање Другог светског рата. На том путу протиче време као израз породичног мукотрпног кретања. Аутор закључује да „они живе у некој врсти пакла на земљи (дистопија), док је хармонични систем за њих могућ једино у уметности (утопија)“ (Лазић, 2016, стр. 8).

У првом поглављу (Развој представа о времену и простору у физичким и духовним наукама) аутор указује на развој наведених категорија кроз историју – од античке Грчке па до савремене

них дана. Ослањајући се на ранија тумачења датих појмова кроз историју, аутор уочава да је „неупоредиво више истраживачке енергије утрошено на изучавање природе времена него простора“ (Лазић, 2016, стр. 13). Цео човеков живот и тело налазе се у простору. Између начина доласка на свет и одласка са истог, протиче одређено време. Аутор подсећа читаоце да се са развојем свести о значају времена за човека мења описивање датог феномена и начин његовог мерења (развој човечанства довео је до прецизнијег рачунања времена). Аутор нас у наставку упознаје са одлуком Борислава Пекића да своје најбоље дело *Златно руно* назове помало „обично“, иако је знао за истоимени наслов Грејвсовог романа. Оно што издваја ову монографију је уочљива темељност при раду, која се огледа у поступности да се читаоцу покаже да Пекићев роман надмашује Грејвсов митски роман и самим тим израста у велики роман, роман-реку. Аутор наглашава амбициозни став Борислава Пекића, који својим ремек-делом покушава да проникне у готово сва сложена питања света и човечанства. Наиме, аутор сматра да је Пекић мунициозно компоновао *Златно руно* и да роман добија одредницу *фанџазмајорија*, неке врсте привиђења или варке. У наставку првог дела монографије аутор се ослања на тумачења Александра Јеркова (*Нова ѡксѡуалносѡ, Оѡледи о срѡској ѡрози ѡосѡмодерноѡ годѡ*), како би доказао да се Пекићев текст *Златноѡ руна* умногоме подударѡ са поетичким циљевима постмодерног поимања света (поетичка сличност са Данилом Кишом). „Нешто због специфичности контекста, али понајвише зато што још увек нису у потпуности испитали могућности традиционалне мотивације приповедања, Пекић и Киш се не упуштају у потпуно постмодерно раздвајање причања и искуства живота, текста и стварности“ (Јерков, 1992, стр. 20).

Временска перспектива уводи се као најважнији структурни елемент у компоновању овог романа. Ову категорију аутор испитује у следећим поглављима: „Историјско време: човек у историји“ и „Идеолошко време: историја у човеку“. Оба поглавља налазе се у оквиру главног: „Изградња времена у *Златном руно*“.

У главном поглављу првог дела студије („Изградња времена у *Златном руно*“), аутор настоји да покаже да је Борислав Пекић у свим својим књигама, а нарочито на страницама *Златноѡ руна* систематски преиспитивао сврху и смисао живота. Лајтмотив, као део поетике романа *Златно руно*, посебно је интересантан за читаоце јер у себи спаја категорије времена и простора, чије функ-

ције ова студија испитује. Аутор наводи да су ватра и потреба да се буде неко други два најприсутнија лајтмотива у *Злајној руни*. Концепција времена *Злајној руни* на коју аутор указује овом студијом у потпуности кореспондира са духом епохе у коме је настајао Пекићев роман, а то је дух постмодерне. Аутор показује да писац *Злајној руни* прошло, садашње и будуће време концентрише у једној тачки, а та тачка је људска свест (индивидуална, а не колективна). Аутор указује да се оваквим поимањем времена јасно упућује на главну поруку *Злајној руни*, коју објашњава овако: „Прошлост није битна сама по себи, да чак ни садашњост нема значаја уколико није окренута према хоризонту будућности“ (Лазић, 2016, стр. 85).

Аутор у наставку наводи да је Пекић у *Злајној руни* поново тематизовао нека од најзначајнијих питања којима се баве филозофија, етика, естетика и друге науке. Једно од тих питања је однос човека према коначности и према бесконачности. Заправо, ова студија покушава да нам укаже да се у *Злајној руни* доводи у сумњу смисао сваког постојања човека. Монографија, између осталог, показује и присутност песимизма у Пекићевом роману, а кога има и у осталим књигама Борислава Пекића. Ауторова замисао усмерена је ка реконструкцији архитектуре поетичког света у *Злајној руни*, чији темељ почива на грчкој митологији, а понајвише на митовима о Аргонаутима, Деметри и Персефони. Иако Пекићеви романи обрађује многе теме, аутор сматра да у његовом књижевном опусу није било места за мале, обичне теме, као што је нпр. питање улоге уметности у животу. Аутор наглашава да Пекића „интересује човек без обзира на расу, боју коже и остале разлике [...] интересује га шта се то крије у човеку што га покреће према сопственој пропасти“ (Лазић, 2016, стр. 97).

У наредном поглављу („Историјско време – човек у историји“) већ на самом почетку аутор наглашава да Пекићев роман није историјски, већ метахроника, а да Пекићево интересовање за историју и повест потиче од жеље да о човеку приповеда као о припаднику врсте. Зато се његови романи сматрају антрополошким студијама, а мање као историјски или метаисторијски текстови. Аутор наглашава да је Пекић својим јунацима дао супротан, односно репресиван пут: из (мета)историје његови јунаци силазе у мит, одакле су захваљујући иницијацији ушли у историју. Историјски ток, како се роман ближи крају, прелази у митско време. Аутор сматра да је инсистирање на миту само једна од симетрија на којима је Борислав Пекић мислио пишући овај роман.

Ова студија указује да се у *Злајном руну* писац бави преиспитивањем судбине српског народа, његове прошлости и будућности. Односно, студија покушава да покаже да се Пекићево дело у целини бави односом појединца и историјског тока.

У следећој целини („Идеолошко време, историја у човеку“), аутор покушава да проникне у проблематику *Злајној руна* са идеолошке тачке гледишта. Како је идеологија у светској и нашој књижевности постала врло присутна, аутор наслућује и идеолошку замисао у роману *Злајно руно*. Студијом се показује да су роман *Злајно руно* и његов творац посматрани са идеолошког аспекта, суочени са древним питањем: Да ли је историја света бесциљна и да ли неки ауторитети (Бог, дух или ум) уносе ред у то кретање? За прецизније уочавање идеолошке слике у роману, аутор наводи Пекићеве идеолошке ставове:

„Живимо у доба крхотина, пиљака, каменчића, олупина. Конфузан мозаик, чак и од отпадака са ђубришта, изражава га боље од сваке чисте форме. За монументалну уметност нужен је апсолутан мир или апсолутни покрет“ (Пекић, 2005, стр. 33).

Обимом највеће поглавље ове студије посвећено је испитивању простора („Обликовање простора у *Злајном руну*“). Аутор нас већ на почетку обавештава на важност простора и просторности породице Њаго, која се креће из дубина Мале Азије према Западу. Тако, још на самом почетку монографија доноси разна тумачења категорије простора. У монографији се полази од општих података везаних за простор, који се испитује, затим се детаљно анализира ова категорија у књижевном делу и откривају нови мотиви који покрећу породицу ка мукотрпном кретању. Аутор се још једном враћа стожерној тачки монографије, која показује да Борислав Пекић у свом роману приказује судар два света. У књижевности су време и простор сливени у временско-просторну творевину. „Време и простор сачињавају нову физикалну појаву у природи која делује налик некаквом свеprisутном организму на сва физичка тела ухваћена у просторновременску мрежу“ (Лазић, 2016, стр. 144).

Аутор сматра да „Борислав Пекић простор посматра, опет у складу са својим светоназором, у макропросторним релацијама, у сликама великих покрета разних народа с једне на другу страну покретаних идеолошким или религијским заносом“ (Лазић, 2016, стр. 123). Пекић је трагао за најпогоднијом композицијом свог романа, дописујући са стране многе белешке и коментаре

које је назвао *У шрајању за Злашним руном*. Ова монографија показује и пишчево инсистирање на присуству симетрије у роману. Аутор ове студије још једном показује да је Пекић врло пажљиво промишљао све аспекте, а нарочито композицију свог романа. Тако је „историјска“ грађа смештана у првих шест, а „митолошка“ у седмом тому *Злашној руни*. Пекићево обликовање простора у *Злашном руни* кроз филмску уметност (Пекић је писао сценарија за филмове) пренето је и у његову књижевност. Ова монографија препознаје филмске адаптације у Пекићевом роману.

Монографија показује и немогућност књижевних јунака романа *Злашно руно* да егзистирају на одређеном месту у одређено време, што их чини неукорењеним у цивилизацији (простору) и пролазним у историји (времену).

Аутор у четвртом делу студије („Митски простор и митско време – *Злашно руно* као rite of passage“) покушава да проникне у сложена питања улоге времена и простора у митологији, а самим тим да објасни Пекићев поглед на свет и митологију уопште. Пекић се према религијским системима опходио ирационално и пародијски, што је највидније и најприсутније у његовом првом роману *Време чуда*, које доводи у питање већину догми из јеванђеља и других списа библијског карактера. Према томе, аутор монографијом још једном доказује да Борислав Пекић трага за судбином човека путем митологије, за коју је сматрао да чува исконске нагоне човека за животом, које је хришћанство касније потиснуло. Самим тим, његово опредељење за антички мит, како сматра аутор, показало је да је Пекић одабрао људску релативност уместо божанског апсурда, земаљски уместо оностраног живота. Аутор указује на потребу главних јунака, односно породице Симеон да се привеже за три земаљска упоришта: posed, прошлост, породица. У наставку монографије, аутор се бави проблемом мита и митолошког простора у роману. Према речима аутора „простор у миту нема карактеристике које има у свакодневном животу или уметности, таква врста простора готово да више заслужује назив утопија јер је он у миту својеврсна негација просторности коју памтимо из искуства или немитолошке уметности“ (Лазих, 2016, стр. 184).

Монографија испитује феномен смрти и његову присутност у Пекићевом роману. Пекић приказује обред прелаза из живота у смрт кроз Симеона, који не прелази само из живота у смрт, већ и из историје у мит: „Симеон Лопус не отвара очи. У магновењу, тоне натраг у безвременост, безпросторност, из које се с толиким

напрезањем ишчупао“ (Пекић, 2005, стр. 498). Роман *Златно руно* како сматра аутор показује потребу човека да умре у једном животу како би заслужио други, митски живот. Умирање Симеона „само је враћање заборављеној форми претходника кентаура, митском црном коњу, преобрасцу коме несвесно теже сви Симеони током земаљског живљења“ (Лазић, 2016, стр. 185). Међутим, Борислав Пекић нити тражи нити жели спас од смрти милошћу Бога или помоћу неке натприродне силе. Тако долазимо до кључног питања Пекићеве поетике. У кога/шта онда верује Пекић? Ова студија покушава да одговори на то питање. Аутор наводи следећи одговор као решење поменутог проблема: „Борислав Пекић верује једино у човека, верује само у његов ум“ (Лазић, 2016, стр. 190). Ова студија доноси једно ново решење проблема пролазности.

Аутор студијом показује и пишчеву замисао да издвоји митску основу од целине свог романа. Таквим поступком аутор сматра да Пекић наглашава значај митске основе за целину свог романа. Монографија показује кретање породице унутар мита и како се унутар композиције овог романа време и простор узајамно допуњују. Свет који Пекић приказује, безпросторни и безвременски, према мишљењу аутора много је животнији од света људи, од трајања човека у простору, од његове историје и цивилизације. На крају овог поглавља, аутор указује на симетрију романа *Златно руно* у којој осцилирају ова два света. Симетрија је реч коју аутор у раду често помиње, а уочава је у идејним порукама дела, у композицији и другим облицима пишчеве поетике. Њено порекло аутор види у „Пекићевом сталном преиспитивању хришћанске слике света у којој су супротстављене визије Неба и Земље, Раја и Пакла“ (Лазић, 2016, стр. 238).

Пето поглавље ове књиге испитује језичко стилски свет *Златној руној* – „Просторно-временски аспект стилских фигура (фигура језика) у *Златном руно*“. У Пекићевом *Златном руно* аутор уочава присуство следећих стилских фигура: алегорије, ироније, симбола и парабазе. Ове фигуре су од већег значаја у роману. Монографија показује да је Пекићев прозни израз псеудобиблијски, иако се његов стилски опус донекле приближава библијској књижевности. Симболичност је, како сматра аутор, нешто што повезује ове две појединости. Ова студија доноси и објашњење многих симбола који се налазе у роману. Симболи су следећи: ватра, коњ, црни пас, вампир, пчела и кључни симбол по коме је роман назван – златно руно. Симбол златно руно аутор објашњава на

следећи начин „синкретичност овог симбола произилази из чињенице да се у античком свету материјално и духовно нису били нужно супротстављени [...] та основа златног руна, злато само, често се у митологији разних народа повезује са сунцем“ (Лазивић, 2016, стр. 227). Дајући свом роману назив златно руно, писац га уздиже на ниво најзначајнијег и најбитнијег симбола у роману. Парабазу аутор посматра кроз пишчеву поруку на крају романа, у закључку, у коме аутор Пекића посматра као писца фантазмагорије *Златно руно*. Монографија на крају доноси разматрања о похвалној песми митском коњу Ариону у којој се писац потписује пуним именом и презименом: „Ја Борислав Пекић, који те, од Породичног ти Духа изабран и признат, на Југ испратих, немам на овом тужном растанку шта да ти кажем. Све већ знаш“ (Пекић, 2005, стр. 551). Студија показује да је Пекић платонист, али не и хришћанин. Смисао човековог постојања у животу који је апсурд намеће се као кључно питање на које Пекић жели да да одговор романом *Златно руно*. Објашњавајући архитектуру романа као кавез, аутор његове решетке приказује категоријама простора и времена. Овом студијом аутор показује и Пекићеву непрестану жељу да својим романом промени свет и поглед на свет својих читаоца.

Монографију *Време и ѿрсојор у Златном руно Борислава Пекића* Небојше Лазивића одликује, пре свега, иновативност и креативност у тумачењу поменутих категорија у роману Борислава Пекића. Користећи се разноврсном литературом и сопственим закључцима, аутор је показао како су време и простор у међусобном односу у роману и у односу према цивилизацији. Монографијом се још једном потврђује да Пекића не занима положај једног човека у историји и људској цивилизацији, већ судбина човека као врсте, односно, судбина човека у будућности. Први део студије („Изградња времена у Златном руно“) остаје у знаку испитивања временске категорије у роману, коју аутор објашњава као важну одредницу овог романа, користећи притом најразличитија идеолошка, филозофска, књижевнотеоријска знања као подлогу за њено објашњење. Други део („Обликовање простора у Златном руно“) надовезује се на први, који се користи као полазиште. Међутим, и у овом делу студије о простору и његовом значењу казује се нешто сасвим ново. Ова студија на најбољи начин показује Пекићеву имплицитну и експлицитну поетику, кроз положај и постојање човека у простору (цивилизација) и времену (историја). Успелост монографије *Време и ѿрсојор у Златном руно Борисла-*

ва Пекића лежи у чињеници да се дело не бави само испитивањем поменутих категорија, већ и у томе што оставља места даљем тумачењу у истом смеру. Монографија Небојше Лазића значајна је за даља проучавања и бављења Пекићевим књижевним опусом. Теме које она расветљава увек су актуелне и карактеристичне за књижевна дела. Износе се решења која се не сматрају коначним. Њом се отварају врата за нека каснија истраживања простора и времена у књижевно-уметничким текстовима. Много је пута у историји књижевности овом роману приступано са разних аспеката, било да су тумачени његови мотиви или је било речи о његовој широј контекстуализацији. Тумачење наведених категорија није био нимало лак посао и зато ова студија добија на важности и легитимитету. Пружајући њеном читаоцу једно ново виђење времена и простора у *Златном руну*, Лазићев смели поступак у тумачењу најобимнијег прозног дела у српској књижевности и његова иновативност, али и оригиналност при избору теме, отворили су и зачели једно ново и вредно поље онтолошке запитаности коју овај роман својом обухватношћу поставља.

-
- ЛИТЕРАТУРА Јерков, А. (1992). *Нова џексјуалносћ, Оіледи о срјској љрози љосћмодерној годџа*. Никшић–Београд–Подгорица: Унирекс–Просвета–Октоих.
- Лазић, Н. (2016). *Време и љросћор у Златном руну Борисава Пекића*. Београд: Универзитетска библіотека Светозар Марковић.
- Пекић, Б. (2005). *Златно руно, 1–7*. Београд: Дерета.
- Пекић, Б. (1997). *У љрајању за Златним руном*. Београд: БИГЗ.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).